

УДК 821.161.2-3(1-87):81'255

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2021.3.8>

С. І. ЛУЩІЙ

доктор філологічних наук,

старший науковий співробітник відділу української літератури ХХ століття

та сучасного літературного процесу,

*Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка Національної академії наук України,
м. Київ, Україна*

Електронна пошта: svitlana.lushchii@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-9380-8986>

ПЕРЕКЛАДИ ПРОЗИ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ: ПРОБЛЕМИ, ПОШУКИ, ЧИТАЦЬКІ ТА ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ ВІДГУКИ

У статті досліджуються переклади прозових творів І. Багряного, В. Барки, І. Качуровського та У. Самчука іноземними мовами. Аналізуються проблеми, які виникали під час роботи над перекладами, читацькі та літературознавчі відгуки.

Починаючи з 1940-х років І. Багрянний, Ю. Косач, І. Костецький, У. Самчук намагалися знайти шлях до німецького та французького читача. Романом І. Багряного «Тигролови» (“Das Gesetz der Taiga”) захоплювалася німецька молодь.

У 1950 роках радянські спецслужби викупили весь наклад французького перекладу роману У. Самчука «Марія», аби світова громадськість отримала інформацію про злочинний голодомор 1933 року. У статті акцентується увага на французьких перекладах романів У. Самчука «Марія», І. Багряного «Сад Гетсиманський», В. Барки «Жовтий князь».

Згадано також діалогію І. Качуровського «Шлях невідомого», яка була перекладена Ю. Ткачуком англійською мовою. Англійський переклад вийшов під назвою “Because deserters are immortal” (1979). У такий спосіб перекладач на перший план поставив саме загальнолюдську проблематику твору, щоб зацікавити іноземних читачів.

У дослідженні аналізуються проблеми, які спричиняли труднощі під час видання українських романів іншими мовами, зокрема фінансові проблеми, активна діяльність радянських спецслужб, які перешкоджали тому, щоб перекладені тексти потрапляли до іноземних читачів, і недостатня обізнаність перекладачів з історичними та соціальними реаліями, про які йдеться у творах українських письменників.

Уперше публікуються невідомі листи згадуваних письменників до різних адресатів, а також листи до них, що містять інформацію про перевидання та переклади їхніх творів.

Епістолярна історія кількох видань і перекладів роману У. Самчука «Марія» яскраво проілюструвала ті основні проблеми, через які романістика української діаспори надзвичайно повільно доходила до зарубіжних читачів і фактично не була присутня у світовому літературно-мистецькому континуумі.

Ключові слова: переклади, проза, діаспора, відгуки, епістолярій.

Постановка проблеми. Аналіз попередніх досліджень. Переклади «великої прози» письменників української діаспори – тема, яка ще чекає своїх дослідників. Наразі можна назвати кілька розвідок, у яких лише згадуються повісті та романи авторів діаспори, які були перекладені іноземними мовами. Однак ґрунтовних статей і монографій, де б подавалася детальна інформація про видання діаспорної прози різними мовами, про особливості перекладу художніх текстів та труднощі, перед якими опинялися перекладачі під час роботи з творами українських авторів, поки що не маємо. Так, у статті О. Астаф'єва «Європейський вимір української повоєнної еміграцій-

ної літератури» [Астаф'єв] тільки перераховуються художні твори (і поетичні, і прозові), які були перекладені іноземними мовами. О. Шум у невеликій розвідці веде мову про назву роману І. Багряного «Тигролови» в іншомовних перекладах [Шум]. Про важливу роль перекладених творів І. Багряного, В. Барки, І. Качуровського, У. Самчука коротко згадували такі літературознавці діаспори, як Г. Костюк, Д. Нитченко, Ю. Шерех.

Виклад основного матеріалу. Важливими джерелами, які інформують про переклади української прози та якість цих перекладів, стали листи письменників діаспори до різних адресатів та їхні спогади.

У статті «Про модерну українську поезію» Л. Полтава висловив міркування щодо занадто повільної інтеграції української діаспорної літератури, зокрема поезії, у загальноєвропейський культурно-мистецький процес. На його думку, одна з головних причин того, що українська література не зовсім відома у світі, – це «... повна відсутність матеріальної спроможності оплатити чужоземного перекладача і видати книжку чужою мовою і брак власних перекладачів з української мови на інші...» [Полтава : 14].

Про цю проблему згадував Ю. Шерех у листі до Ю. Лавріненка від 20 січня 1951 року: «між іншим, у Стокгольмі я разом із Кентржинським (історик, перекладач, політичний діяч діаспори, журналіст – С. Л.) відвідали старого Свен Гедіна. Він не надто розбирається в справах, але дуже ентузіастично співчував українській незалежності і чотири рази повторив нам, що Україна визволиться. Отже, будьмо вдоволені. Він, між іншим, член Нобелівського комітету, і я порушив перед ним питання, як просунути якого-небудь нашого «пісажа» на премію або бодай на розгляд. Попри всі симпатії його до нас, він уважає, що це річ неможлива, бо письменник мусить бути перекладений на яку-небудь мову, якою його можуть прочитати всі члени шведської академії, себто на англ[ійську], франц[узську], нім[ецьку] або одну зі скандинавських, по-друге, мусить бути відомий, якщо не всесвітньо, то хоч би на якомусь континенті. Отже, справа впирається знов у ті кляті переклади. Говоріть про це з американськими грошовими людьми і комітетчиками. Все-таки я літом, якщо не буде війни, хочу скласти проект заклику до комітету премій. Звертаючи їх увагу на екзильні літератури, на вагу відзначення якого-небудь їх представника і на зачароване коло, в якому ці письменники обертаються. Але це між нами» [Шерех : арк. 1].

Листи та спогади українських письменників і літературознавців свідчать про те, що проблема перекладів справді була для діаспори однією з актуальних. Митці намагалися з'ясувати, якими творами можна зацікавити іноземного читача, при цьому добре усвідомлюючи, що лише оригінальність та самобутність – найважливіші чинники в цій справі. Так, серед щоденникових нотаток О. Ізарського міститься цікавий запис про його ґрунтовне знайомство з прозою вітчизняного класика С. Васильченка.

Попри високу художню майстерність, цей прозаїк, як і багато інших українських письменників, на думку О. Ізарського, не зацікавить ні перекладачів, ні читачів: «усе в нього вишукане, місцями дивно тонко написане. Проте він, як наша література взагалі, – без «розгону». Тому нас і не прагнуть перекладати. Те, що є в нас, є і в кожному письменстві» [Ізарський : 78–79].

Слушність міркувань О. Ізарського щодо зацікавлення іноземних читачів прозовими творами, в яких національний формат поєднується з універсальним, підтвердив французький переклад роману В. Барки «Жовтий князь», котрий побачив світ у 1981 році [34]. Інформацію про реакцію французької критики на цей переклад умістив журнал «Сучасність» [О. Ж. : 124–127]. Французьке видання вийшло у видавництві «Галімар», переклад зробила О. Яворська, передмову написав П. Равич. Він навмисне згадав трагічні події української історії, зокрема й штучний голодомор, щоб французький читач глибше міг зрозуміти задум автора.

Французькі критики вважали найбільшим достоїнством книги В. Барки поєднання національної та загальнолюдської проблематики. Критик Жак Еврік порівнював винищення українського народу в романі «Жовтий князь» із гітлерівським геноцидом, геноцидом камбоджійців під час правління Пол Пота. Подібні порівняння трапляються в статтях інших літературознавців: Жака Шамбера (журнал «Elements de bibliographie» за 151 число), П'єра Декса («Quotidien de Paris» за 31 березня 1981 р.).

П. Декс наголошував на тому, що в цьому документальному романі В. Барка переконливо показав «безжалісне винищення [цілої] сільської цивілізації» [О. Ж. : 126]. У підсумку кожен із рецензентів зазначив, що історію України треба вивчати саме за такими творами, як роман В. Барки «Жовтий князь».

Читацькі та літературознавчі зацікавлення викликала диалогія І. Качуровського «Шлях невідомого», яка була перекладена Ю. Ткачуком (онуком Дмитра Нитченка) англійською мовою. Англійський переклад вийшов в Австралії під назвою «Because deserters are immortal» (1979) [Kachurovskiy]. У такий спосіб перекладач намагався акцентувати увагу на загальнолюдській проблематиці твору, що й привернуло увагу іноземних читачів. Про цей

англійський переклад згадував у щоденнику О. Ізарський: «Вийшла у світ книжка І. Качуровського «Шлях невідомого» англійською мовою...» [Ізарський : 257].

У листі до І. Качуровського від 18 березня 1980 року літературознавець М. Білоус-Гарасевич намагалася з'ясувати, чому англійський переклад названий саме так: «Перш за все дякую за книжку «Шлях невідомого» в перекладі на англійську мову. (Чому така назва?)» [Білоус-Гарасевич : 79–80].

У діалогі «Шлях невідомого» І. Качуровський реалістично зображає становище українців під час Другої світової війни, коли радянський та німецький агресори знищували українське селянство та національно свідому інтелігенцію. Головний герой твору розуміє, що порятунок лише у власних руках. Шлях героя – сина Сергія Ремеза – це шлях будь-якої особистості, незалежно від її національності, яка опинилася в межовій ситуації, між життям і смертю. Особистості, яка не хоче бути іграшкою в руках вождів.

Згадуваний англійський переклад, що вийшов у Австралії, мав назву “Because deserters are immortal” («Бо дезертири – безсмертні») якраз відобразив ідейні переконання головного героя та його однодумців. Під час дискусії полонених герой на ім'я Ваня сказав: «Бо дезертир – безсмертний!» [Качуровський : 46].

Отже, І. Качуровський переконливо зобразив трагедію українців, які опинилися між двома окупантами – більшовиками й фашистами. «Шлях невідомого» – книга суворої правди, сповнена роздумів про війну, про народ, про людину у вирі воєнних дій. Журналістка Керолайн Еджертон, відзначаючи мистецькі досягнення Качуровського-прозаїка, писала: «Нарешті, Ігор Качуровський відкидає екзистенціалістську філософію відчуження і розпачу на користь давнішого кредо – спасіння через страждання» [Цит. за: Качуровський : 438].

Ще в період МУРу активно ставилося питання про те, що культурний діалог з іншими народами не можна вести без наявності висококваліфікованих перекладів.

Ця проблема неодноразово обговорювалася на з'їздах МУРу, а також у листах мурівців. Українським емігрантам бракувало перекладів їхніх творів іншими мовами. У 1940-х роках

І. Багрянний, Ю. Косач, І. Костецький, У. Самчук намагалися знайти шлях до іноземного читача, зокрема німецького та французького.

Так, романом І. Багряного «Тигролови» (“Das Gesetz der Taiga”) захоплювалася німецька молодь. В українських еміграційних колах твір також швидко знайшов своїх читачів-шанувальників і мав широкий резонанс у критиці. Про враження від роману свідчать читацькі листи до письменника, написані в різні роки.

Особливу цінність становить лист від 18 вересня 1953 року, в якому І. Багрянний повідомляє літературознавцю Ю. Лавріненку про те, як тепло прийняла перша українська еміграція його роман «Тигролови»: «... Тепер щодо італійської марки. Я її пришло згодом для твого синочка, а поки що хочу перед ним вибачитись, бо зразу не можу вислати і ось чому. Ти знаєш, що то за лист? То 600 (шістьсот) українців, утікачів від режиму Тіта з Югославії, які тепер перебувають в таборі для втікачів в Трієсті, кланяються мені як земляки й через свого уповноваженого просять мене надіслати їм «ТИГРОЛОВИ». Уяви собі.

Сам лист – то щось виключне, унікальне! Писаний лаmanoю, кепською українською мовою, але все-таки українською. Ті люди прожили в Югославії від 1920 року як політичні емігранти і забули свою мову. І от тепер пригадали і пишуть мені листа як українському письменникові, про якого, либонь, докотилася й туди якась несамоविта чутка.

Що ти на це скажеш? Правда ж, зворушливо?

Сам цей лист мтановить надзвичайно важливий і цікавий документ...» [Багрянний : арк. 3].

Наголошуючи на тому, який розголос мав роман «Тигролови» серед німецького читача (у німецькому перекладі він вийшов під назвою “Das Gesetz der Taiga”), знайомий І. Багряного П. Мартинець писав: «Я живу зі своєю родиною між німцями в т[ак] зв[аному] «Проміненіт Зідлюнг» і багато моїх сусідів німців мають книжку «Тигролови» в німецькій мові, яку читають із великим захопленням. Багато моїх сусідів звертаються до моєї дружини, щоб вона їм ширше розповіла життєпис про цього надзвичайно талановитого українського письменника. Німці часто купують книгу «Дас Гезетц Тайга» для молоді до дня народження або до дня причастя» [Мартинець].

Розповідаючи про свої літературні плани та «літературні турботи», у листі до Петра Волиняка письменник обмовився такою фразою: «Крім того, уривками шкіую другу й третю частини роману «Тигролови» – продовження того, що написано» [Багрянний : 216]. Німецькою мовою роман «Тигролови» вийшов іще й у 1961 році у видавництві «Штирія» також під назвою “Das Gesetz der Taiga”. Цей переклад, схвалений і узгоджений І. Багрянним, був одним із найкращих, найбільш відповідав оригіналу. Перекладачка Маргрет фон Кеес консультувалася з автором, працюючи на текстом. Відгуки про це видання були вміщені на шпальтах різних німецьких видань. Восени 1961 року видавництво «Штирія» презентувало книгу на міжнародному книжковому ярмарку у Франкфурті. Власне, видавці поспішали видати роман саме для цього ярмарку.

Газета «Українські вісті» за 9 грудня 1962 рік умістила інформацію про те, що в листопаді видавництвом «Штирія» здійснено перевидання роману «Тигролови», оскільки ця книга користувалася популярністю в німецьких читачів. У другому виданні було дещо змінено форзац та зроблені невеликі мовні правки.

17 червня 1954 року газета «Український Прометей» повідомила про те, що видавництво “Burns & MacEachern” готує до друку роман І. Багряного «Тигролови», який вийде в англійському перекладі під назвою «Переслідувачі і переслідувані» – “The Hunters and the Hunted”. І справді, у 1954 році ця книга побачила світ [Bahriany a].

У газетному повідомленні також зазначалося, що англійською мовою книга з’явиться в Лондоні (видавництво “MacMillan”) та Нью-Йорку [Bahriany б].

У 1959 році роман «Тигролови» вийшов і голландською мовою під назвою “Vlucht in de taiga” («Втеча в тайзі») [Bahriany в].

Загалом, романи «Тигролови» та «Сад Гетсиманський» видавалися в Німеччині, США, Італії та Франції. Уривки з цих творів прозвучали в радіопередачах «Голосу Америки». Так, із 17 вересня 1950 року радіостанція «Голос Америки» розпочала передавати уривки з роману «Тигролови».

У п’ятому номері бельгійського часопису «Бібліографічні листи» (“Fenillets Bibliogra-

phiques”) опубліковано список книг «для вимогливих читачів». До цього списку ввійшов роман «Сад Гетсиманський», перекладений французькою мовою.

Роман «Сад Гетсиманський» мав розголос не лише серед українських літературознавців. У 1952 році надзвичайно прихильний до української культури польський критик Ю. Лободовський не оминув роман у статті «Українська еміграційна література», слушно наголошуючи на тому, що «Сад Гетсиманський» Багряного (попередніх «Тигроловів» не знаю) несправедливо оцінений критиками. При всіх його формальних і змістових переростах і розтягненнях він дає місцями і розділи на високому оповідному й психологічному рівні. Але що ж..., коли дехто ставить під сумнів навіть його документальну вартість» [Лободовський : 8].

У листах до Ю. Лавріненка С. Драгоманов та Р. Маланчук згадують і коментують деякі рецензії українських та зарубіжних дослідників на роман «Сад Гетсиманський», а також ті оцінки, які одержав роман у європейських читачів. Так, Світозар Драгоманов цитує Юрію Лавріненкові окремі фрагменти французького дослідження, присвяченого роману «Сад Гетсиманський», та думки критиків щодо цього твору. 8 лютого 1952 року літературознавець одержав від нього інформацію під назвою «Французька оцінка Багряного «Саду Гетсиманського» [Драгоманов].

Із політичних причин у Франції затримувався вихід роману І. Багряного «Сад Гетсиманський» французькою мовою, яким опікувався В. Винниченко та його дружина Розалія Яківна. В. Винниченко, власне, і пояснив Багряному основну причину (бо була ще й фінансова) затримки такого видання: «Інтернаціональна ситуація тепер така, що, як мені пишуть із Парижа в іншій видавничій справі, майже всі видавці припинили видання, а надто таких книг, які зачіпають Москву, – бояться окупанта, заздалегідь готуються до «нейтралітету», себто до покори. У Франції ходить тепер вираз: «Французи вже дозріли до рабства». З великим сумом можу потвердити певну справедливість цього спостереження. Незважаючи на це, треба домагатись свого неухильно, до цілковитої неможливості рухатись. Тому буду ждати відповіді з Парижа щодо перекладачів, а коли їх

буде знайдено і їхні гонорари та інші умови будуть прийняті автором, я зараз же постараюсь зробити переклад й вислати його до паризьких співробітників у цій справі» [3, с. 172].

Можливо, під впливом листів У. Самчука І. Багрянний планував дати іншу назву французькому виданню роману. У листі до Р. Винниченко від 18 листопада 1955 року, яка разом із своїм чоловіком чимало зробила для того, щоб «Сад Гетсиманський» вийшов у Франції, він погоджувався зі слухними зауваженнями щодо необхідності зменшити обсяг твору та радився щодо зміни назви роману: «Тепер щодо назви: мені хочеться, щоб французьке видання цієї книги мало іншу назву, а саме – «БРАТ». Цікаво знати Вашу думку як людини, що знає французьку публіку й її смаки та психологію. Чомусь мені здається, що така біблійна назва, як «САД ГЕТСИМАНСЬКИЙ» шкодитиме книзі, як титул, що не мобілізуватиме уваги французького читача. Але я про психологію сучасних французів нічого не знаю, тому хочу знати Вашу думку» [Іван Багрянний : 179].

Варто зазначити, що в 1961 році роман І. Багряного «Сад Гетсиманський» вийшов друком у французькому видавництві “Nouvelles Editions Latines” під назвою “Le Jardin de Gethsemani”. Григорій Алексінський зробив переклад на французьку мову й написав коротеньку передмову до видання.

Роман «Сад Гетсиманський» перекладено англійською мовою. І. Багрянний вів переговори видавцями щодо його друку в США. Однак цей переклад не був надрукований. Чи тому, що цей переклад вийшов невдалим, чи, можливо, ще й з інших причин.

Важливу роль у популяризації української літератури в Європі відіграв Є. Гедройць та його часопис «Культура». Про це згадував дослідник діаспори О. Астаф'єв у статті «Європейський вимір української повоєнної еміграційної літератури», акцентуючи увагу на плідній співпраці української та польської діаспори: «І те, що в польських, німецьких, французьких, італійських та інших перекладах з'явилися романи «Сад Гетсиманський», «Тигролови» Івана Багряного, «Жовтий князь» Василя Барки, «Волинь» і «Марія» Уласа Самчука, повісті і п'єси Ігоря Костецького, твори письменників «Розстріляного Відродження», поетів Празької

школи і Нью-Йоркської групи, – усе це заслуга Єжи Гедройця і редакційної ним “Kultury”, того блискучого кола однодумців, згуртованих довкола журналу» [Астаф'єв : 175].

Однак невелика кількість прозових перекладів стала однією з причин того, що українська література так і залишалася майже невідомою іноземному читачеві. Труднощі видання української прози іншими мовами зумовлені кількома причинами. Однією з найсерйозніших причин була фінансова проблема. Крім того, чимало перекладених і готових до видання чи вже й виданих творів не потрапляли до європейських та американських читачів через активну діяльність радянських спецслужб. Москва не хотіла, щоб іноземні читачі дізнавалися про тотальне знищення українського населення, про злочинну політику Кремля на території радянської України. Так, у 1950 роках радянські спецслужби викупили увесь наклад французького перекладу роману У. Самчука «Марія», аби світова громадськість не отримала інформацію про злочинний Голодомор 1933 року.

Серйозною проблемою стала відсутність перекладачів, які добре знали не лише мову, а й історію України. Однією з прикметних рис української діаспорної прози була її соціальна спрямованість, залучення в тексти творів історичних екскурсів та коментарів, ґрунтовний опис тих чи інших історичних подій. Це ускладнювало роботу перекладачів, які намагалися скоротити обсяг твору для перекладу або за рахунок відкидання цих історичних описів, або за допомогою їхнього посутнього скорочення, замінюючи занадто стислим і не завжди адекватним переказом цих подій. Подібна практика хоч і адаптувала твір для європейського читача, зробивши легшим для сприйняття, однак часто руйнувала авторський задум.

Історія перекладу французькою мовою роману У. Самчука «Марія», відображена в листах письменника до перекладачів і видавців, якраз ілюструє основні труднощі, з якими перекладачам було непросто впоратися. Цей твір У. Самчук написав під час перебування в Празі в досить цікаву та плідну пору свого письменницького життя. 1934 року у Львові вийшло друком перше видання «Марії» (видавництво І. Тиктора), друге з'явилося 1941 року в Рівному. Для рівненського видання зроблено

кілька обкладинок. Один із варіантів виглядав так: уздовж аркуша розміщена кіноплівка, на якій зображені кадри з роману. Художник точно вловив письменницький прийом – кінематографічність. Можливо, автор цих ескізів – художник та графік Ніл Хасевич (1905–1952) із Волині – воїн УПА, який загинув у боротьбі за національну ідею.

Німецький переклад роману «Марія» здійснено 1943 року (перекладач П. Кюцнер). Однак він був втрачений. Протягом 1940–1950-х років твір перекладався і друкувався французькою мовою – переклад Лідія Шульгин та Русан (ім'я другого перекладача встановити поки що не вдалося). Книга також була перекладена англійською мовою.

Наразі майже нічого не відомо про згадувані переклади та їхніх перекладачів. В особовому фонді У. Самчука (Ф. № 195), який зберігається у відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України, міститься чимало листів письменника до перекладачів, видавців, видавництва, у яких закарбувалися цікаві подробиці щодо видання роману «Марія» іноземними мовами. Найбільше листів письменника написано до Петра Стефуранчина, Олександра Шульгина та Лідії Шульгин, які опікувалися виходом у світ роману французькою мовою.

Деяку інформацію про це листування можна знайти й у спогадах У. Самчука «Планета Ді-Пі». 11 лютого 1947 року прозаїк занотував: «Пише мені також пан Петро Стефуранчин з Парижа, що там в одному видавництві має вийти по-французьки «Марія». Докладніше відомості про це дістану пізніше» [Самчук : 186]. А згодом, 3 травня 1947 року, У. Самчук зробив такий запис: «... Довгий лист із Парижа від Петра Стефуранчина щодо видання «Марії» по-французьки. Переклад її зладила Лідія Шульгин. Пише, що при певних умовах «книжка може з'явитися на початку 1948 року. Подає і пояснює умови гоноровання та радить назвати «Марію» іншою назвою...» [Самчук : 212–213].

В особовому фонді У. Самчука збереглися два листи Петра Стефуранчина, написані протягом 22 квітня [Стефуранчин 1947a] – 23 грудня 1947 року [Стефуранчин 1947б]. У першому листі П. Стефуранчин повідомляє У. Самчукові:

«Високоповажаний пане Самчук!

Ваш лист одержав. Приємно мені ствердити, що даєте свій дозвіл на переклад «Марії» французькою мовою. Зрештою, переговорюючи з паненою Шульгин щодо еventуального видання Вашого твору, заявив я їй, що переклад видам щойно тоді, коли матиму від Вас авторський дозвіл. Ваша думка доповнити видання Тиктора поширенням третього розділу й спеціальними поясненнями для чужинців є, очевидно, реальна, навіть дуже бажана. Тому будьте ласкаві, візьміться до праці і перешліть мені готовий матеріал негайно по його викінченні. Річ ясна, залишаю Вам вільну руку до всіх нотаток і пояснень, які, на Ваш погляд, є необхідні для чужинного читача.

Переклад пані Шульгин є добрий: стиль Ваш відданий вірно, мова літературна, одним словом – книжку читається з великим зацікавленням й легко.

Щоб мати деяку уяву про те, як зустрінуть «Марію» французькі читачі, дав я був минулого року манускрипт до лектури кільком моїм французьким приятелям, письменникам і критикам. Усі вони поставилися до Вашого твору з великою увагою, запевняючи мене, що книжка матиме позитивний успіх. Бажаним тільки є, щоб до твору додати обширну передмову, представляючи чужому читачеві сучасну українську літературу, Ваші письменницькі заслуги й літературну оцінку самого твору. Коли б це Вам не забрало багацько часу, то Вам буду дуже вдячний, якщо зможете приготувати відповідні матеріали. Коли б Вам було ніяково й не вигідно писати самому про себе, то в тій справі зверніться до фахового критика, що його, думаю, не тяжко буде знайти серед членів МУРу. Пересічна тарифа авторського гонорару у Франції виносить десять відсотків продажної ціни книжки. З перекладом «Марії» треба рахуватися ще з тим, що, крім Вас, як автора, є ще перекладчик (пані Шульгин) й адаптатор, з гл<нрзб> адаптаторка (француженка – приятелька пані Шульгин). Беручи під увагу, запропонував я був пані Шульгин дванадцять відсотків: шість відсотків для Вас, як для автора, три відсотки для неї і три відсотки для адаптаторки. Коли на мої пропозиції годитесь, то мені про це напишіть, щоб я міг вислати Вам до підпису контракт. Коли Ваш твір ще «вільний» для пере-

кладу на еспанську й англійську мови, то, коли проти цього нічого не будете мати, було б добре, якби я взявся за це діло, бо є деякі вигляди, що книжку (за французьким перекладом) можна б переложити й видати в Мадриді й Нью-Йорку.

Коли вспієте прислати мені виправлений манускрипт (з поясненнями) до місяця червня–липня, а пані Шульгин справиться з перекладом до місяця вересня–жовтня, то книжка може появилися на початку 1948 року. Річ ясна, витинки преси про оцінку твору висилатиму Вам регулярно. В міру розпродажу книжки Ваш авторський гонорар буду Вам виплачувати: коли не вдасться офіційним шляхом, то гроші будуть здепоновані в нашому банку до Вашої диспозиції.

Щодо самого наголовку твору, було б бажаним, щоб у французькому перекладі твір назвати інакше, з огляду на те, що у французькій літературі «Марій» є багато. «Хроніка одного життя» нагадує «Одне життя» Мопасана і з комерційного боку обіцяє багато. З чим до певної міри треба рахуватися. Тому прошу Вас, подумайте над цим і напишіть мені, як Ви думаєте цю справу розв'язати...» [Стефуранчин 1947а : арк. 1].

Листи Уласа Самчука до П. Стефуранчина свідчать про те, що протягом травня – червня прозаїк готував «Марію» для французького видання.

27 грудня 1947 року до У. Самчука звертається також Олександр Шульгин – історик, політичний та громадський діяч із Полтавщини. Іще до Другої світової війни О. Шульгин планував видати роман «Марія». Однак війна не дозволила здійснити цей задум: «Вельмишановний та дорогий Пане Голово! Дуже жалкую, що в час мого короткого побуту в Німеччині в минулому році мені не довелося з Вами зустрітися. Пишу Вам зараз у справі «Марії». Не знаю, чи дійшла до Вас моя стаття за підписом Baurdau в “Revue de Promette” за 1938 р[ік]. Стаття звалась “Une tragedie paysanus” і в свій час звернула на себе велику увагу. Там я дав коротку критичну замітку про Вас і про Вашу творчість і по–своєму передав зміст «Марії». Тоді про цю статтю і Вашу «Марію» заговорили дуже прихильно в “Revue de Monddes”, навіть висловлено було побажання, щоб роман був перекладений. Остаточо мені дали тоді надію, що «Марію» надрукують у цім жур-

налі. Одначе, коли моя дружина на спілку з фран[цузькою] письменницею переклала твір і я віддав текст, редактор сказав, що річ надзвичайно цікава, переклад дуже добрий, але ... в книжці є моменти, які часом нагадують Золя, і для їх публікації надто «щепетельна».

Тепер обізвався п[ан] Стефуранчин і надіслав дружині Ваше друге видання «Марії» і різні доповнення. Про це Лідія Васильовна сама Вам писатиме, але я хочу Вам сказати свою думку: може 2-ге вид[ання] в деяких відношеннях і ліпше, але для фран[цузької] публіки краще було б лишити «Марію» такою, якою її вже перекладено. Дружина і її компаньйонка прагнули як можна ближче стояти до тексту, поважаючи Вашу творчість, але в деяких місцях відступлення і пропуски уявлялися необхідними, бо французам дещо неможливо пояснити в двох словах.

Часто етнографічні подробиці не зовсім зрозумілі, часом говориться про деякі факти з революції, як загальновідомі, натяками, і це прекрасно для своїх, але неможливе для чужинців. Кожного разу, як перекладчиці мали намір щось пропустити, чи перекладалось інакше, вони радились зі мною, і я або обстоював Ваш текст, або ж давав їм рацію. Дві–три сторінки про революцію вони не переклали, бо, або треба було сказати це значно довше, і тоді б пререкладчиці заступили б автора, або треба було випустити, бо все це китайська грамота для французів. Ви знаєте, зо всіх українців я найбільше писав для останніх. Знаю добре їх «металіте», особливо як редактор «Ревю де Франсез», і я можу по совісті сказати, що переклад дуже добрий, дуже влучний, художній, і я боюсь що зміни і доповнення все зіпсують. Я люблю дуже Вашу «Марію» і піклуюся за неї, як за свій власний твір. Одно з найкращих місць там, це Ваш кінець: своєю наративністю, недоговореністю він надзвичайно мені подобався і в моєму перекладі в згаданій статті зробив колосальне враження. Боюся, що те, що Ви його розтягнули, принаймні на французів, які мають певну стриманість і цю недоговореність, це зробить *зле враження*.

І Стефуранчин, і перекладачиці звичайно коряться волі автора, але коли автор послухає свого критика і великого прихильника «Марії», то скаже їм не змінити нічого: і про стан селян-

ства, і про революцію, і про советський режим, бо там є все, що треба, а особисту трагедію Марії передано знаменито. Я чекаю з нетерпінням виходу книжки і вірю в її великий успіх. Буду вважати його не тільки Вашим, а трохи і своїм, бо все то я лансував в свій час. Може, потім і другі твори можна б перекласти. Всю «Волинь» – неможливо, але перший том, або навіть частину першого тому, я б дуже вітав на французькій мові...

Щиро Вас вітаю, Ваш – О. Шульгин» [Самчук : 284–285].

В особовому фонді У. Самчука зберігаються листи О. Шульгина, в яких він дає письменникові поради, щодо французького перекладу, розповідає про вимоги та зацікавлення французьких читачів [Шульгин 1955а; Шульгин 1955–1958б].

У. Самчукові було дуже цікаво, як сприйме французький читач і критика роман «Марія». Тому висловив прохання до О. Шульгина тримати його в курсі справ: «Я також просив пані Десань–Перепелицю, щоб вона прослідкувала за відзивами преси про французьку «Марію». Може, вона це зробить, а як ні, то я буду Вас просити переслати мені такі відзиви для ознайомлення» [Самчук 1955а : арк. 4].

А вже в листі від 14 жовтня 1958 року мова ведеться про те, що книга не пішла в продаж. Як свідчать листи У. Самчука до різних адресатів, цей твір не дійшов і до французького читача: агенти КДБ знищили майже увесь тираж [Самчук 1958б : арк. 6].

Прозаїк, відповідаючи на запитання про те, на які мови перекладалися його твори, в одному з інтерв'ю згадав про це французьке видання «Марії»: «Марія» перекладалась на мови французьку, німецьку, англійську, але не мала щастя. Німецький її переклад Павла Куцнера 1942 р[оку] збомбовано разом з її видавництвом «Гогонштаффен–ферляг» у Штутгарті. Два французьких видання в Парижі були викуплені і знищені Советами. Так само було знищене французьке видання «Волинь» у Бельгії» [Самчук : арк. 1].

Однак у листах У. Самчука до різних адресатів міститься інформація про те, що окремі примірники французького видання все ж таки вижили й залишилися в приватних бібліотеках. Варто також зазначити, що І. Костецький

радо підтримував французьке видання «Марії» і написав про неї статтю під назвою «Роман про Марію» (він бачив її як передмову до французького перекладу). Однак у французькому виданні цієї передмови не було. Досі не відомо, через що це сталося. Чи ця стаття не сподобалася У. Самчуку, чи І. Костецький чомусь передумав і забрав її назад, чи видавництво запропонувало свою передмову?

Видання «Марії» французькою мовою вийшло 1955 року в паризькому видавництві «Editions du Sablier» із передмовою Рене Аркоса. Передмова «Книга про Марію» І. Костецького, підписана псевдонімом Юрій Корибут, була опублікована дослідником М. Р. Стехом на сторінках журналу «Кур'єр Кривбасу» 2007 року [Корибут]. Прозаїк–модерніст високо поцінував згаданий твір, назвавши «Марію» легендою про одвічну людську матір. На думку І. Костецького, французьке видання роману повинне послужити мостом між культурами обох народів – українського та французького.

У 1970–1980–ті роки У. Самчук знову повернувся до цього актуального питання: видання «Марії» французькою мовою. Ще один французький переклад «Марії» вийшов 1979 року в Торонто. Очевидно, про нього йдеться в листі до пані Люби (прізвище адресатки поки що не вдалося встановити): «Висилаю Вам дві книжечки «Марія» французькою мовою, свого часу ця маленька книжечка з'явилась у двох видавництвах в Парижі, але обидва рази і видання зникло з книжкового ринку. Казали, що це діло советів... Тепер ми тут перевидали афсетом одно з тих видань в обмеженій кількості примірників для збереження його взагалі. Одна з цих книжечок призначена Вам на пам'ятку, а другу прошу передати пані Марії Логуш. Мені хотілося б, щоб там у Монреалі зробили спробу пустити ту книжечку в люди ширшим виданням... Я, розуміється, не знаю, чи цей переклад може зробити на чужинців якесь більше враження... Це лиш моє побажання і тільки» [Люба : арк. 1].

У 1950–ті роки У. Самчук активно займався питанням перекладу «Марії» англійською мовою. Надзвичайно цікава й сьогодні не відома історія англійського перекладу роману «Марія», зробленого Стефанією Пауш. Цілий ряд незнаних подробиць постає з 12 листів У. Самчука до перекладачки, написаних протягом серпня

1948 – вересня 1954 рр. У першому листі від 2 серпня 1949 року У. Самчук дав дозвіл на переклад роману, розповідаючи про інші переклади та видання згаданого твору:

«Мила Пані Павш!

Ваш несподіваний і винятково щирий лист зробив на мене велике вражіння. Дуже Вам, від душі, дякую.

Мені дуже подобається Ваша пропозиція перекласти щось із моїх праць на англійську мову. Мені це тепер дуже і дуже потрібне, бо я певен, що вони пішли б добре по-англійськи, тим більше, що вона є перекладена і має вийти в Парижі по-французьки, і ще тим більше, що саме тепер така література може бути дуже актуальною. Я саме тепер роблю домовлення із Союзом Українок у Канаді, щоб вони ту книжку перевидали по-українськи, причому я дещо переробив третю її частину, яка, на мою думку, була дещо заслабою. Якщо Ви будете мати час і бажання, прошу мені цю приємність зробити, але я тоді заслав би Вам примірник з другого, не львівського видання, бо він є краще виданий і не скорочений...» [Самчук 1949 : арк. 1].

У наступних листах автор висловив перекладачці низку пропозицій, які, на його думку, слід урахувати під час перекладу.

Цікавим є також епістолярій С. Пауш. Перекладачка дуже терпляче і з великим розумінням поставилася до вимог автора. Вона завершила цей переклад та щиро бажала, щоб він був якомога швидше надрукований. На думку пані Стефанії, роман «Марія» – твір, із яким варто ознайомитися європейським читачам. Тому в листі до У. Самчука від 30 березня 1954 року вона писала: «За пару місяців ми з мужем маємо пильний «інтерес» на Вашому Сході і мусимо поїхати, тож будемо бачитись. Коли Вам досі ще ніхто «Марію» не переклав, то я її із собою привезу.

Пару разів я читала уривки з неї нашої славній групі едмонтонських авторів, і вони були надзвичайно зацікавлені і захоплені, що чули. Найбільше сподобалось пану Максowi – довголітньому голові нашого відділу – перше речення першого розділу. Навіть у книжечці собі записав! Довго мене забрало, нім я його довела до верхечка своєї красоти, милозвучності і повного змісту, бо перше речення першого уступу, як запевнив мене Макс, є дуже важне. Я вдоволена дуже з цього. Мого мужа є наймиліша мрія подати Вам «Марію» власноруч.

Ми говорили з проф[есором] Білецьким у нашому домі про справу, і він заявив, що УВАН має поважну суму грошей, призначену на такі цілі, а oprіч того мойому мужеві дуже добре пощастило в його «бізнесі», і коли б Вам було потрібно хоч трошечки помочі, ми б радо Вам це зробили.

Мій переклад є добрий, пане Самчук, коли б я не могла цього сказати, або хоч трохи сумнівалась, то відразу ж можна все в піч! А головне, наш відділ вважає, що він добрий. Я все одно переходжу і тут то там словечко або речення змінюю, все до кращого» [Пауш : арк. 2].

В особовому фонді У. Самчука зберігається три примірники англійського перекладу, зробленого Стефанією Пуш [Paush].

Висновки. Історія кількох видань іноземними мовами романів І. Багрянного, В. Барки, І. Качуровського, У. Самчука – це лише фрагмент у дослідженні важливого питання перекладів діаспорної прози. Безперечно, це тема окремої монографії. Однак переклади романів згадуваних авторів проілюстрували ті основні проблеми, через які романістика української діаспори надзвичайно повільно доходила до зарубіжних читачів і фактично була не присутня у світовому літературно-мистецькому континуумі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Астаф'єв О. Європейський вимір української повоєнної еміграційної літератури. *Біблія і культура*. 2009. № 11. С. 171–177.
2. Білоус–Грасевич М. Ми не розлучались з тобою, Україно. Київ : Аконті, 2003. Том 3. 320 с. (*При цитуванні діаспорних видань зберігається правис оригіналу*).
3. Іван Багрянний. Листування 1946–1963: у 2 т. Київ : Смолоскип, 2002. Т. 1. 706 с.
4. Ізарський Олекса. «Висмики» зі щоденників, 1940–1980–ті роки. Полтава : «Динамік», 2006. 392 с.
5. Качуровський І. Шлях невідомого: Проза. Київ : Вид. дім «Києво–Могилянська акад.», 2006. 443 с.
6. Корибут Ю. Передмова. *Кур'єр Кривбасу*. 2007. № 208–209. С. 213–216.
7. Лободовський Ю. Українська еміграційна література. *Сучасна Україна*. 1952. 18 трав. Ч. 10. С. 8.
8. Мартинець П. Залишив незабутній спогад. *Українські вісті*. 1964. 1 берез.
9. О. Ж. «Жовтий князь» В. Барки французькою мовою. *Сучасність*. 1981. Ч. 9 (249). С. 124–127.
10. Полтава Л. Про «Модерну українську поезію». *Нові дні*. 1950. № 12. груд. С. 14.

11. Самчук У. Плянета Ді–Пі: Нотатки й листи. Вінніпег, 1979. 355 с.
12. Bahriany I. Das Gesetz der Taiga : [Roman] / Ubersetzt von Dr. Marhareth von Kees. Koln Graz, 1961. 255s.
13. Bahriany I. The Hunters and the Hunted. Published by Burns & MacEachern. Toronto, 1954. 270 p.
14. Bahriany I. The Hunters and the Hunted. Published by St. Martin's Press. New York, 1957. 245 p.
15. Bahriany I. Vlucht in de taiga. Prisma Boeken, 1959. 250 p.
16. Barka V. Le prince jaune. Traduit de l'ukrainien par Olga Jaworskyj. Preface de Piotr Rawicz. Callimard, 1981.
17. Kachurovskiy I. Because deserters are immortal. Doncaster, Victoria, 1979.
18. Samtchouk Oulas. Mariya. Toronto, 1979. 155 p.

ДЖЕРЕЛА

1. Лист І. Багряного до Ю. Лавріненка від 18 вересня 1951 року .Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України (далі ІЛ.). Ф. 215. Од. зб. 71. Арк. 3. (*При публікації листів залишаю авторську орфографію, пунктуацію уніфікую за сучасним правописом*).
2. Лист С. Драгоманова до Ю. Лавріненка від 8 лютого 1952 року. ІЛ. Ф. 215. Од. зб. 130. Арк. 6–7.
3. Лист С. Пауш до У. Самчука 30 березня 1954 року. ІЛ. Ф. 195. Од. зб. 1267. 2 арк.
4. Лист У. Самчука до Ю. Лавріненка від 16 липня 1952 року. ІЛ. Ф. 195. Од. зб. 603. Арк. 14.
5. Лист У. Самчука до Люби від 31 жовтня 1980 року. ІЛ. Ф. 195. Од. зб. 973. Арк. 1.
6. Лист У. Самчука до С. Пауш від 2 серпня 1949 року. ІЛ. Ф. 195. Од. зб. 703. Арк. 1.
7. Лист У. Самчука до С. Пауш від 14 квітня 1954 року. ІЛ. Ф. 195. Од. зб. 703. Арк. 11.
8. Лист У. Самчука до С. Пауш від 9 вересня 1954 року. ІЛ. Ф. 195. Од. зб. 703. Арк. 12.
9. Листи У. Самчука до С. Пауш від 2 серпня 1949 – 9 вересня 1954 років. ІЛ. Ф. 195. Од. зб. 703. 12 арк.
10. Лист У. Самчука до О. Шульгина від 27 вересня 1955 року. ІЛ. Ф. 195. Од. зб. 880. Арк. 4.
11. Лист У. Самчука до О. Шульгина від 14 жовтня 1958 року. ІЛ. Ф. 195. Од. зб. 880. Арк. 6.
12. Лист П. Стефуранчина до У. Самчука від 22 квітня 1947 року. ІЛ. Ф. 195. Од. зб. 1316. Арк. 1.
13. Лист П. Стефуранчина до У. Самчука від 23 грудня 1947 року ІЛ. Ф. 195. Од. зб. 1316. Арк. 2.
14. Лист Ю. Шереха до Ю. Лавріненка від 20 січня 1951 року. ІЛ. Ф. 215. Од. зб.339. Арк. 1.
15. Лист О. Шульгина до У. Самчука від 6 квітня 1955 року. ІЛ. Ф. 195. Од. зб. 1361. Арк. 5.
16. Листи О. Шульгина до У. Самчука 1955 р. [1958] роки. ІЛ. Ф. 195. Од. зб. 1361. 36 арк.
17. Самчук У. Інтерв'ю. ІЛ. Ф. 195. Од. зб. 288. 4 арк.
18. Paush S. Ulas Samchuk. Maria (Novel). ІЛ. Ф. 195. Од. зб. 9. 256 арк.

REFERENCES

1. Astafiev O. Yevropeiskiy vymir ukrainskoi povoiennoi emihratsiinoi literatury. *Bibliia i kultura*. 2009. № 11. S. 171–177.
2. Bilous–Hrasevych M. My ne rozluchalys z toboiu, Ukraino. Kyiv : Akonit, 2003. Tom 3. 320 s. (Pry tsytuvanni diaspornykh vydan zberihaietsia pravopys oryhinalu).
3. Ivan Bahrianyi. Lystuvannia 1946–1963: u 2 t. Kyiv : Smoloskyp, 2002. T. 1. 706 s.
4. Izarskyi Oleksa. “Vysmyky” z shchodennykiv. 1940–1980–i roky. Poltava : “Dynamik”, 2006. 392 s.
5. Kachurovskiy I. Shliakh nevidomoho: Proza. Kyiv : Vyd. dim “Kyievo–Mohylianska akad.”, 2006. 443 s.
6. Korybut Yu. Peredmova. Kurier Kryvbasu”. 2007. № 208–209. S. 213–216.
7. Lobodovskiy Yu. Ukrainska emihratsiina literatura. Suchasna Ukraina. 1952. 18 trav. Ch. 10. S. 8.
8. Martynets P. Zalyshyv nezabutnii spohad. Ukrainski visti. 1964. 1 berez.
9. O. Zh. “Zhovtyi kniaz” V. Barky frantsuzkoiu movoiu. Suchasnist. 1981. Ch. 9 (249). S. 124–127.
10. Poltava L. Pro “Modernu ukrainsku poeziuu”. Novi dni. 1950. № 12. Hrud. S. 14.
11. Samchuk U. Plianeta Di–Pi: Notatky y lysty. Vinnipeh, 1979. 355 s.
12. Bahriany I. Das Gesetz der Taiga: [Roman] / Ubersetzt von Dr. Marhareth von Kees. Koln Graz, 1961. 255 s.
13. Bahriany I. The Hunters and the Hunted. Published by Burns & MacEachern. Toronto, 1954. 270 p.
14. Bahriany I. The Hunters and the Hunted. Published by St. Martin's Press. New York, 1957. 245 p.
15. Bahriany I. Vlucht in de taiga. Prisma Boeken, 1959. 250 p.
16. Barka V. Le prince jaune. Traduit de l'ukrainien par Olga Jaworskyj. Preface de Piotr Rawicz. Callimard, 1981.
17. Kachurovskiy I. Because deserters are immortal. Doncaster, Victoria, 1979.
18. Samtchouk Oulas. Mariya. Toronto, 1979. 155 p.

SOURCES

1. Lyst I. Bahrianoho do Yu. Lavrinenka vid 18 veresnia 1951 roku .Viddil rukopysnykh fondiv i tekstolohii Instytutu literatury im. T. H. Shevchenka NAN Ukrainy (dali IL.). F. 215. Od. zb. 71. Ark. 3.
2. Lyst S. Drahomanova do Yu. Lavrinenka vid 8 liutoho 1952 roku. IL. F. 215. Od. zb. 130. Ark. 6–7.
3. Lyst S. Paush do U. Samchuka 30 bereznia 1954 roku. IL. F. 195. Od. zb. 1267. 2 ark.

4. Lyst U. Samchuka do Yu. Lavrinenka vid 16 lypnia 1952 roku. IL. F. 195. Od. zb. 603. Ark. 14.
5. Lyst U. Samchuka do Liuby vid 31 zhovtnia 1980 roku. IL. F. 195. Od. zb. 973. Ark. 1.
6. Lyst U. Samchuka do S. Paush vid 2 serpnia 1949 roku. IL. F. 195. Od. zb. 703. Ark. 1.
7. Lyst U. Samchuka do S. Paush vid 14 kvitnia 1954 roku. IL. F. 195. Od. zb. 703. Ark. 11.
8. Lyst U. Samchuka do S. Paush vid 9 veresnia 1954 roku. IL. F. 195. Od. zb. 703. Ark. 12.
9. Lysty U. Samchuka do S. Paush vid 2 serpnia 1949 – 9 veresnia 1954 rokiv. IL. F. 195. Od. zb. 703. 12 ark.
10. Lyst U. Samchuka do O. Shulhyna vid 27 veresnia 1955 roku. IL. F. 195. Od. zb. 880. Ark. 4.
11. Lyst U. Samchuka do O. Shulhyna vid 14 zhovtnia 1958 roku. IL. F. 195. Od. zb. 880. Ark. 6.
12. Lyst P. Stefuranchyna do U. Samchuka vid 22 kvitnia 1947 roku. IL. F. 195. Od. zb. 1316. Ark. 1.
13. Lyst P. Stefuranchyna do U. Samchuka vid 23 hrudnia 1947 roku. IL. F. 195. Od. zb. 1316. Ark. 2.
14. Lyst Yu. Sherekha do Yu. Lavrinenka vid 20 sichnia 1951 roku. IL. F. 215. Od. zb. 339. Ark. 1.
15. Lyst O. Shulhyna do U. Samchuka vid 6 kvitnia 1955 roku. IL. F. 195. Od. zb. 1361. Ark. 5.
16. Lysty O. Shulhyna do U. Samchuka 1955 r. – [1958] roky. IL. F. 195. Od. zb. 1361. 36 ark.
17. Samchuk U. Interviu. IL. F. 195. Od. zb. 288. 4 ark.
18. Paush S. Ulas Samchuk. Maria (Novel). IL. F. 195. Od. zb. 9. 256 ark.

S. I. LUSHCHII

Doctor of Philological Sciences,

Senior Research Fellow,

Taras Shevchenko Institute of Literature of the National Academy of Sciences of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

E-mail: svitlana.lushchii@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-9380-8986>

TRANSLATIONS OF PROSE IN THE UKRAINIAN DIASPORA: PROBLEMS, SEARCHES, READINGS AND LITERARY REVIEWS

The article deals with translations of prose works by I. Bagryany, V. Barka, I. Kachurovsky and V. Samchuk in foreign languages. The problems that arose when working on translations, reading and literary reviews were analyzed.

Beginning in the 1940s, I. Bagryany, Y. Kosach, I. Kostetsky, and U. Samchuk tried to find their way to the German and French readers. I. Bagryany's novel "Tigers" ("Das Gesetz der Taiga") was admired the German youth.

In the 1950s, the Soviet secret services bought the entire circulation of the French translation of U. Samchuk's novel "Maria" so that the world community could obtain information about the Holodomor of 1933.

The article focuses on French translations of U. Samchuk's novels "Maria", I. Bagryany's "Garden of Gethsemane" V. Barka's "Yellow Prince".

I. Kachurovsky's dilogy "The Way of the Unknown", which was translated by Yu. Tkachuk into English, is also mentioned. The English translation was published under the title "Because deserters are immortal" (1979). In this way, the translator brought to the fore the universal issues of the work to interest foreign readers. The study analyzes problems that caused difficulties in publishing Ukrainian novels in other languages, including financial problems, and the active work of Soviet secret services, which prevented translated texts from reaching foreign readers, and translators' lack of awareness of historical and social realities, which are mentioned in the works of Ukrainian writers.

For the first time, unknown letters of the mentioned writers to various addressees are published, as well as letters to them containing information about reprints and translations of their works. The epistolary history of several editions and translations of U. Samchuk's novel "Maria" vividly illustrated the main problems due to which the novels of the Ukrainian Diaspora reached foreign readers extremely slowly and was in fact not present in the world literary and artistic continuum.

Key words: translations, prose, Diaspora, reviews, epistolary.